

УДК 347.73:351.71

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК МЕТОД МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ковальчук А.Ю., к. ю. н., доцент
кафедри адміністративного права
Інститут права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом

У статті досліджено основні підходи до розуміння економічних ризиків, які руйнують фінансово-економічну безпеку держави. Визначено сутність поняття «ризик», завдяки застосуванню різних наукових методів. Представлено авторське бачення економічних ризиків, що повинно відобразитись у вітчизняних нормативно-правових актах і стати вихідною точкою у побудові загальнодержавного механізму реалізації фінансово-економічної безпеки. Запропоновано класифікацію економічних ризиків з юридичної точки зору. На основі запропонованої класифікації економічних ризиків визначено ключові групи ризиків.

Ключові слова: *аналіз, економічний ризик, загрози, правове визначення економічних ризиків, попередження, ризик.*

В статье рассмотрены основные подходы к пониманию экономических рисков, разрушающих финансово-экономическую безопасность государства. Определена сущность понятия «риск», благодаря применению различных научных методов. Представлено авторское видение экономических рисков, которое должно отразиться в отечественных нормативно-правовых актах и стать исходной точкой в построении общегосударственного механизма обеспечения финансово-экономической безопасности. Предложена классификация экономических рисков с юридической точки зрения. На основе предложенной классификации экономических рисков определены ключевые группы рисков.

Ключевые слова: *анализ, экономический риск, угрозы, правовое определение экономических рисков, предупреждение, риск.*

Kovalchuk A.Y. WARNING AS A METHOD TO MINIMIZE THE RISK TO FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

At the approach of understanding economic risks that are harbingers of destruction of financial and economic security the article describe its essence. The notion of the concept of «risk» is using different scientific methods. The author's vision of economic risks that have to be used in national legal acts and become the starting point in building a national mechanism to ensure the financial and economic security is presented. The classification of economic risks from a legal point of view is proposed. At the base of proposed classification of economic risks key risks were identified.

Key words: *analysis, economic risk, legal definition of economic risks, threats, warnings.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки, інтеграції нашої країни до світового співтовариства, переходу суспільства від індустріального до інформаційного виникають нові виклики, пов'язані з невизначеністю подальшого економічного розвитку. Вирішення проблем прогнозування розвитку економічних систем стає набагато складнішим. Це зумовлено збільшенням учасників ринку, а, відповідно, і споживачів, що створює додаткові правила гри на внутрішніх та зовнішніх ринках. Як і будь-яка система, фінансово-економічна в процесі зміни стає менш контрольована, збільшується кількість хаотичних процесів, викликаних невизначеністю, механізми встановлення ринкової рівноваги між попитом та пропозицією не впорядковуються, що створює додаткове навантаження як на споживачів, так і на виробників. Відповідно, такі процеси негативно відображаються на економічній безпеці держави. У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначено, що реальними та потенційними загрозами економічної безпеки України є недосконалі економічні правовідносини [1]. Тобто, економічні відносини, які неналежним чином визначені

у законодавстві або недостатньо врегульовані, створюють умови для чисельних зловживань, порушень, що, у свою чергу, руйнує державну систему безпеки. Тому на даному етапі розвитку економіки не вирішеною проблемою залишається мінімізація ризиків шляхом прогнозування загроз та небезпек. Звичайно, загрозу краще попередити, ніж потім ліквідувати негативні наслідки події, яка сталася несподівано.

Виходячи з такої позиції, слід проаналізувати економічні відносини як такі, що містять у собі ризики фінансово-економічної безпеки, а висновки необхідно відобразити у національному законодавстві, з метою створення належного правового поля для сталого економічного розвитку.

Матеріальні блага є продуктом, що отримується шляхом обміну товарів. Саме такий обмін лежить в основі взаємовідносин, які ототожнюють із поняттям «економічна діяльність». А товари, відповідно, – це об'єкти споживання, що нас оточують. Тому і ступінь справедливості такого обміну між товарами серед суб'єктів цих взаємовідносин лежить в площині економічних ризиків. Отже, визначення ймовірності втрат від економічної

діяльності може бути використано як інструмент для попередження збитків.

Дослідження проблем економічних ризиків серед науковців-економістів окреслює мету їх наукової діяльності у вигляді як визначення оптимальної економічної стратегії, так і попередження негативних збитків, що, у свою чергу, відображає характер оптимальності відповідної стратегії. Відповідно, такий підхід може бути застосований і в праві, з метою створення правових важелів впливу на економічні відносини або для попередження дій, які негативно впливають на економічну безпеку.

Отже, все вищевикладене і вказує на актуальність питання, які порушуються в статті.

Ступінь розробленості проблеми. Перелік дослідників цієї проблематики дуже широкий, тому в статті представлено лише окремих науковців. В Україні проблему економічних ризиків досліджували І. Бланк [2], В. Вербицька [3], Захожай [4], Д. Квашук [5], О. Фещенко [6].

Серед закордонних вчених можна назвати наступних: М. Баканов [7], Л. Басовський [8], Ф. Найт [9], С. Ершова [10], О. Шапкін [11].

Багато наукової літератури присвячено проблемам прогнозування економічних ризиків, їх моделюванню, оцінюванню. Проте, враховуючи бурхливу динаміку економічних змін, на сьогоднішній день відсутня чітка класифікація економічних загроз та небезпек, не достатньо виражені теоретико-методологічні засади економічних ризиків, мало представлені практичні напрацювання їх мінімізації шляхом попередження. Відповідно, така невизначеність економічних відносин у праві породжує збільшення кількості небезпек та ризиків, які негативно впливають на сучасну економіку країни.

Мета статті: виокремити сутність прогнозування економічних ризиків серед інших видів інформаційно-аналітичної діяльності; узагальнити основні підходи до визначення терміну «економічні ризики» та представити сучасну концепцію розуміння цього поняття; розробити вдосконалену класифікацію економічних ризиків, з урахуванням сучасних тенденцій у сфері економічної діяльності з метою їх правового визначення та закріплення у сучасній законодавчій базі. Саме такий захід поєднання досліджень економістів та фахівців з права може забезпечити принцип комплексного підходу в реалізації фінансово-економічної безпеки держави. Також метою дослідження є створення умови для попередження правопорушень у сфері економіки шляхом мінімізації загроз та ризиків.

Викладення основного матеріалу. Американські науковці визначають ризик як комбінацію декількох видів азарту, пропонуючи вимірювати його ймовірністю. [12, с. 24-30]. Ф. Найт вважає, що ризик – це невизначеність, яку можна оцінити та виміряти. А метод вимірювання, який він пропонує – визначення ймовірностей. Ф. Найт, у залежності від точності розрахунку, поділив ймовірності на три основних види: математична; статистична; експертна оцінка. Він стверджує, що таким шляхом можливо не лише зазнати втрат, а й отримати додаткові вигоди для економічного

суб'єкта, або розрахувати можливість економічних втрат. [9, с. 47-50].

Переважна частина дослідників вбачає у понятті «ризик» ймовірність настання негативної події, яка може бути оцінена кількісно або якісно [2; 3; 4; 5; 6]. Враховуючи специфіку дослідження, кількісна міра може бути як фінансовою величиною, так і матеріальною. Серед загальної кількості визначень деякі науковці вбачають в категорії «ризик» ймовірність не тільки настання негативних подій, а й можливості отримання прибутку. Так, дослідниця Г. Вербицька у своєму розумінні поняття «ризик» характеризує його як можливість зазнати не лише втрат, а й отримати додаткові вигоди для господарюючого суб'єкта. Якщо з першою частиною визначення легко погодитись («ризик – можливість зазнати втрат»), то з другою («ризик – отримання додаткових вигід») це зробити складно. При буквальному розумінні ризику як отримання додаткових вигід виникає запитання: «Якщо ризик відсутній, значить, відсутні і додаткові вигоди». Проте цілком можливо, що автор заклала філософський зміст у своє визначення: «Коли ми щось втрачаємо, то паралельно знаходимо інші можливості» [3, с. 83-85]. Таку позицію, на наш погляд, не слід ігнорувати, але слід вважати, що настання таких наслідків мало ймовірні.

Цікавим є те, що негативні події, які торкнулися економічних суб'єктів, можуть бути наслідками невикористаних можливостей. Так, наприклад, пасивна позиція держави по відношенню до національних учасників міжнародного ринку, що зумовлена не наданням допомоги національним підприємствам у сфері конкурентної боротьби, може зменшити надходження коштів до бюджету за рахунок скорочення обсягів реалізації товарів чи послуг цих підприємств, відвернути увагу інвесторів, віднести нас до країни, яка перестала бути суб'єктом геополітики.

Близьким до оптимального трактування поняття «ризик» є визначення дослідників І. Вінника, Д. Квашука та П. Пригунова, яке характеризує його не тільки як «економічні втрати», але й як «втрати можливостей отримання прибутку» [5, с. 245-247]. Проте загрозами можна вважати не лише втрату можливостей отримання прибутку, а й втрату можливостей розвитку економічного суб'єкта в цілому.

Тому до вдосконаленого визначення поняття «ризик» можна віднести наступне: «ризик – це ймовірність певних втрат, а також втрата можливостей розвитку суб'єктів економічної діяльності». За результатами узагальнення поняття «ризик», представленого рядом провідних науковців, можна сказати, що цей термін являє собою величину, яка має свою кількісну міру. Вимірюється вона кількісно або якісно, у абсолютних або відносних величинах.

Прогнозування економічних ризиків можна розглядати як вид інформаційно-аналітичної діяльності, результатом якої є визначення ймовірності настання або не настання певних подій чи явищ, і який є частиною попереджувальних заходів.

Серед видів інформаційно-аналітичного забезпечення економіки можна виділити два

основних: аналіз досвіду, який виник в результаті економічної діяльності в минулому та аналіз ймовірності настання подій у майбутньому.

Фундаментальними науками у сфері прогнозування будь-яких показників, в т. ч. й економічних, є теорія ймовірностей і математична статистика. Теорія ймовірностей вивчає математичні закони розподілу випадкових подій та фактично є теоретичною базою для математичної статистики. Але якщо в теорії ймовірностей задача стоїть в знаходженні ймовірності настання певної події, то в задачах математичної статистики, навпаки, відомі дані, зібрані за результатами якогось експерименту, за яким слід визначити закон розподілу, який більше підходить для певного випадку.

Враховуючи те, що серед наукової спільноти поняття «ризик» розуміється як ймовірність настання негативних подій [2, с. 10; 5, с. 35; 14, с.18], а предметом вивчення ймовірностей є математична статистика та теорія ймовірностей, прогнозування економічних ризиків слід розглядати як окремий вид інформаційно-аналітичної діяльності, що може бути застосований для розробки нормативно-правових положень, які регламентують економічні ризики. Відповідно, здійснити захід попередження реалізації загроз можливо шляхом передбачення їх у чинних нормативно-правових актах.

Механізми попередження економічних ризиків на рівні суб'єктів економіки, а також на рівні нормативно-правового врегулювання повинні будуватися виключно на основі чітко сформульованих принципів їх ідентифікації.

Із цього випливає, що будь-яка діяльність, спрямована на протидію загрозам національної безпеки, повинна мати «дорожню карту», що дасть змогу вивести країну з економічної прірви. Дорожньою картою слід вважати чітко прописані на законодавчому рівні методи ідентифікації економічних ризиків. Інформаційну базу таких методів повинна представляти класифікація економічних ризиків, що включає в себе чітко окреслені їх ознаки.

Активними заходами з протидії економічним викликам можна вважати такі, що мають усунути загрозу в рамках національного законодавства.

Створювати класифікацію активних заходів із протидії економічним загрозам не має сенсу, оскільки це справа компетентних органів та спеціальних структур, що мають на це повноваження. Більш того, деякі заходи з протидії економічним викликам можуть стати новими Державну таємницею. Тому заходами з попередження загроз фінансово-економічній безпеці слід вважати ідентифікаційні методи виявлення прихованих ризиків та методи їх ліквідації. Ідентифікація загроз та ризиків – це задача науковців. Активні заходи з протидії економічним загрозам – задача економічних суб'єктів (якщо це держава – активні заходи проводять спеціально підготовлені для цього служби; якщо підприємство – служба безпеки підприємства), що має знайти вирішення в рамках законодавства України.

Сучасна наукова література дуже багата різними класифікаціями ризиків, проте всі

вони відображають суто академічний структурний зміст.

Розглянувши основні з них, можна однозначно сказати, що кожен науковець характеризує ризики по-своєму, за різними ознаками та особливостями. Так, Тодощук А.В. вбачає у своїй класифікації ознаки загроз економічній безпеці держави [15], а дослідники Беднарська О.Р., Вінник І.Ю., Квашук. Д.М., Пригунов П.Я. виокремлюють ризики для машинобудівних підприємств [16, 5]. Це й не дивно, тому що ризики присутні в будь-якій сфері існування економічних суб'єктів – від фізичної особи до глобальної світової економіки, і всі вони різні. Тому для ефективної протидії сучасним економічним викликам слід розробити комплексну класифікацію економічних ризиків, що має високий рівень деталізації ознак, і затвердити її на законодавчому рівні.

У процесі формування класифікації економічних ризиків слід виділити глобальні класи ризиків, які мають включати в себе напрями загроз та небезпек (види ризиків), а самі ризики можна розуміти як динамічні явища, які час від часу змінюються. Це стосується і ознак ризиків.

Так, до основних класів економічних ризиків можна віднести фінансові, інвестиційні, виробничі, управлінські.

До основних класів ознак економічних ризиків можна віднести: класи ознак втрачених можливостей; класи ознак можливостей попередження; класи ознак тривалості ризиків; класи ознак рівня негативного впливу.

У свою чергу, кожен клас ризиків може включати певні їх види. А клас ознак ризиків включає конкретні види ознак економічних ризиків. Самі ризики та ознаки ризиків можуть бути змінними, оскільки економічне середовище динамічне. Класи характеризують сутність економічних ризиків, яка є статичною по відношенню до зовнішніх та внутрішніх загроз, тому їх змінити неможливо.

Так, наприклад, до класу ознак ризиків, що характеризують втрачені можливості, можна віднести: ознаки можливості розвитку ризику; ознаки відсутності можливості розвитку ризику; ознаки невизначеності розвитку ризику.

До класу ознак ризиків, що характеризують рівень негативного впливу, можна віднести: ознаки значного ризику; ознаки середнього ризику; ознаки незначного ризику.

До класу ознак ризиків, що характеризують можливості попередження, можна віднести ознаки ризику, який можна попередити, та ознаки, що вказують на невідворотність ризику. Клас, що характеризує ознаки тривалості ризику, можна поділити на ознаки короткотривалого ризику та ознаки довготривалого ризику.

Відповідно, класи економічних ризиків також мають свою структуру, що залежить від особливостей економічної діяльності, яка включає в себе основні ризики. Структуру даної класифікації можна вважати шаблоном, а наповнення її класів залежить від окремого виду економічної діяльності.

Таку класифікацію може дістати при подальшому формуванні нормативно-правових механізмів регулювання протидії загрозам та

ризикам економічній безпеці й національним суб'єктам економіки.

Висновки. Сутність прогнозування економічних ризиків лежить у площині окремого виду інформаційно-аналітичної діяльності. На відміну від аналізу визначених емпіричних показників, що часто використовуються у фінансовому аналізі, показники економічних ризиків відносять до евристичних, які представляють невизначеність. Предмет дослідження невизначених показників у сучасній науці прийнято відносити до компетенції математичної статистики та теорії ймовірностей, хоча його часто застосовують на перетині спеціальностей. Тому цілком доцільно використати теорію невизначеності при формуванні юридичних механізмів попередження загроз економічній безпеці України.

Серед величин, що відображають міру економічного ризику, прийнято вважати кількісні величини та якісні, які, у свою чергу, можуть бути як відносні, так і абсолютні. Сучасний погляд на поняття «ризик» визначає його як імовірність настання негативних подій, а також можливість певних втрат.

Представлена класифікація економічних ризиків, на відміну від вже існуючих, дає можливість вносити зміни у структуру ризиків та структуру ознак ризиків, структуру ж класів ризиків та класів ознак ризиків, які є фундаментальними, слід залишати незмінною. Завдяки відповідній систематизації економічних ризиків з'являється можливість на нормативно-правовому рівні врегулювати механізми їх ідентифікації з метою подальшого попередження загроз економічній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон «Про основи національної безпеки України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351) Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками.– К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с. – (Серия “Библиотека финансово-менеджера”; Вып. 12).

3. Вербицька Г. До визначення поняття «ризик» / Г. Вербицька // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 83-87.
4. Головач А.В. та ін. Фінансова статистика (з основами теорії статистики): навч. посіб. / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач, Г.Ф. Шепітко. – К.: МАУП, 2002. – 224 с.
5. Вінник І.Ю., Квашук Д.М., Пригунов П.Я. Оцінка рівня економічної безпеки виробничих підприємств шляхом здійснення її інформаційно-аналітичного забезпечення (на матеріалах машинобудівних підприємств військово-промислового комплексу) / І.Ю. Вінник, Д.М. Квашук, П.Я. Пригунов / Монографія: під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.В. Гнилицької. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2015. – 282 с.
6. Фещенко О.Л., Каменева Н.В. Методика оцінки еколого-економічної безпеки на рівні підприємства / Ефективна економіка № 11, 2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4802>
7. Баканов М.И., Мельник М.В., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: учебник / [М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет]; под ред. М.И. Баканова. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 536 с.
8. Басовский Л.Е. Финансовый менеджмент: учебник / Л.Е. Басовский. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 240 с.
9. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт; [пер. с англ. М. Каждан, В. Гребенников]. – М.: Дело, 2003. – 360 с.
10. Ершова С.А. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие / С.А. Ершова. – СПб.: СПбГАСУ, 2007. – 155 с.
11. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монография / А.С. Шапкин. – М.: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К°», 2003. – 544 с.
12. Pftfer J. Insurance and Economic Theory / J. Pftfer. – Homewood, Illinois : Richard D. Irwin Inc., 1956.-42 p.
13. Willett A.H. The Economic Theory of Risk and Insurance / A. H. Willett. -Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1951. – 103 p.
14. Крупін В.Є. Економічні ризики: сутність, еволюція, підходи до класифікації / В.Є. Крупін, Ю.Р. Злидник // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2011. – № 714. – С. 224-228.
15. Тодошук А.В. Класифікація митних ризиків та причини їх виникнення у діяльності машинобудівних підприємств / А.В. Тодошук // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2013. – № 778. – С. 123-127.
16. Беднарська О.Р. Планування економічних ризиків машинобудівних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О.Р. Беднарська; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л., 2009. – 23 с., с. 14